

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

УДК 347.122:616-036.21»COVID-19»:572.028
DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i44.450>

Харитонов Євген Олегович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент НАПрН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5521-0839>

Харитонova Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності і патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»,
член-кореспондент НАПрН України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9681-9605>

МЕХАНІЗМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОРЕКТИВ

Актуальність теми. Підсумки двох років існування людства в умовах пандемії COVID-19 засвідчили, що подолання пов'язаних із нею загроз вимагає набагато більших зусиль, ніж очікувалося спочатку. Одним із найголовніших висновків, на думку Пітер Болла, стало усвідомлення того, що «Ми не знаємо, як і коли закінчиться пандемія. І чи закінчиться взагалі».

Він вважає, що «ймовірно, нам доведеться ще довго жити з вірусом, регулярно оновлюючи вакцини, щоб адаптуватися до нових варіантів. Цей сценарій передбачає більш-менш нормальне життя у країнах із високим рівнем вакцинації, без зайвого навантаження на системи охорони здоров'я». Водночас «стрімке поширення варіанта Омикрон змінило ситуацію: навіть у країнах із високим рівнем вакцинації влада закликає людей робити бустерні уколи та знову запроваджує соціальне дистанціювання [1].

Ситуація, що склалася, зумовлює необхідність дослідження усіх аспектів проблеми пристосування людства до існування в умовах пандемії та подолання пов'язаних із нею загроз.

Постановка проблеми. Накопичений за роки пандемії досвід свідчить про те, що важливе зна-

чення для подолання загроз пандемії COVID-19 (втім, як і кожної пандемії) має не лише забезпечення ефективного надання медичної допомоги, створення нових ліків, проведення вакцинації тощо, але й активні організаційні зусилля та використання механізму правового регулювання відповідних суспільних відносин.

На нашу думку, стало очевидним, що використання механізму правового регулювання суспільних відносин, як і буття суспільства в умовах пандемії взагалі, не може бути ефективним /коректним без врахування вимог антропологічного підходу до врегулювання відповідних суспільних відносин. Саме останній дозволяє зробити необхідну поправку на «людський чинник», без чого не можуть бути успішними ні кампанії вакцинації, ні нокдауни, ні інші заходи, спрямовані на подолання пандемії та її наслідків. У зв'язку з цим пропонується переглянути засади функціонування / використання механізму цивільно-правового регулювання відносин в умовах COVID-19, під кутом зору егологічної теорії права.

Стан дослідження проблеми. Проблеми механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин привертали увагу вітчизня-

закони і норми Конституції. Так, принаймні, заявляли на найбільш людному мітингу на площі Конституції у столиці. І з цими пікетниками були солідарні навіть деякі колишні та чинні нардепи» [15].

Набагато активнішими стали «антивакцинатори» не тільки у соціальних мережах і вуличних виступах, але також і у зверненні з позовами щодо сказання «примусової» вакцинації, обмежень, які застосовуються до тих, хто не вакцинувався, тощо [16]. Недоброзичливіці України, докладаючи рук до створення безладу у цій сфері, пророкують через своїх ботів параліч судової системи України, оскільки суди, нібито, будуть завалені позовами з оскарженнями примусової вакцинації. (Звіт Центр протидії дезінформації Ради національної безпеки і оборони України від 27 жовтня 2021 року про результати аналізу інформаційного поля Telegram-каналів України).

Оскільки «антивакцинатори» у своїх виступах активно використовують правозахисну риторику, посиляючись на порушення прав людини, необхідно з'ясувати, чи є тут такі порушення і про які, власне, порушення йдеться. Це тим більш доцільно, що їх інспірації певною мірою базуються на загальній тезі про неприпустимість примусової вакцинації [17].

У зв'язку із цим постає питання: яким має бути характер правового регулювання у добу пандемії та його механізм, де межі правового регулювання тощо.

Тож встановлення сутності права набуває принципового значення для визначення загального характеру і можливостей правового регулювання в умовах пандемії COVID-19.

Аналізуючи під таким кутом зору можливості правового впливу, передусім, маємо з'ясувати, що тут мається на увазі під «правом» у об'єктивному сенсі, тобто під «правом» як під феноменом суспільного життя, що дозволяє впливати на суспільні відносини.

На наш погляд, практика використання владою засобів правового впливу для подолання загроз, пов'язаних із пандемією, свідчить, що у більшості випадків право розглядається як сукупність норм, за допомогою яких влада намагається досягти бажаної поведінки населення в умовах пандемії (нормативістський підхід).

Такий підхід є традиційним для «континентальних» правових систем. Він був також притаманним радянським теоріям права і наразі є популярним на пострадянському просторі.

Відповідно до такого підходу доктрина правового регулювання виходить з розуміння цього процесу як регулювання державою суспільних відно-

син шляхом видання загальнообов'язкових норм поведінки. Регулятивний вплив держави описується за допомогою концепту «механізм правового регулювання», який розуміється як «система правових засобів, організованих з метою подолання перешкод на шляху задоволення інтересів суб'єктів права» [18, с. 57 та наст.].

Залежно від обсягу переліку засобів, що використовуються, розрізняють два підходи: вузький і широкий. За вузького підходу до числа засобів регулювання відносять тільки ті нормативні та ненормативні приписи, які походять від держави, за широкого – описується ще й соціальний механізм дії права [19, с. 773 та наст.].

Схематично традиційна юриспруденція описує правове регулювання (вплив) як формулювання владних приписів, наступне сприйняття суб'єктами права сенсу цих приписів і наступну свідому реалізацію ними владних приписів у своїй поведінці. Така концепція правового регулювання ґрунтується на тезах про повноту і несуперечливість системи права, на припущеннях про системний характер правової дійсності тощо. Право уявляється у вигляді замкнутої системи, у якій закон може регулювати всі або майже всі юридично значимі можливі ситуації, котрі потенційно здатні виникнути у суспільному житті [20, с. 307–472].

У методологічно довершеному лаконічному стилі суть нормативістської концепції сформулював Ганс Кельзен: «Оскільки стосунки між людьми розглядаються як предмет правознавства, вони є об'єктом правового пізнання лише як правові відносини, себто як відносини, що встановлюються через правові норми» [21, с. 86].

Попри популярність такого підходу у можновладців і його достатню ефективність у звичайних умовах, у випадку реформ, надзвичайних ситуацій тощо, його ефективність виявляється невисокою внаслідок ігнорування владою бажання і готовності учасників суспільних відносин виконувати приписи недостатньо мотивованих, на їхню думку, норм (тобто, дії антропологічного чинника).

Варто зауважити, що, за визнанням самого Ганса Кельзена, відстоювана ним позиція Чистого Правознавства протистоїть так званій «єгологічній» теорії права, яка вважає предметом правознавства не норми, а людську поведінку [21, с. 86].

У такому контексті згадаємо тут головні риси «єгологічної» концепції права, сформованої Карлосом Коссіо.

Базовим положенням єгології є ототожнення свободи і буття діючого суб'єкта (звідси назва «єгологія», похідне від ego) [22, с. 736–737]. Карлос

Коссіо поділяв усі феномени на ті, що є буттям-у-світі, й екологічні. До перших – належить «людське життя, об'єктивоване у матерії» (наприклад, твори мистецтва), друге – «живе і дійсне людське життя». Право – це егологічне явище, тобто виключно акти, дія, або свобода, що стала феноменом, «виявляючи себе». Норма – це лише понятійний інструмент пізнання чинності права. Для діючого суб'єкта критерієм акту свободи, «яка виявляє себе», тобто того, ще це «той самий» акт, слугує «екзистенціальне належне», джерело якого – «інтуїтивне самобуття акту», тотожне «само-себе-мислячому» буттю, котре, як програмний комплекс ідей, первісних щодо буття-у-світі, інтегрує налаштованість суб'єкта на щось і відмову від протилежного. Вибір поведінки та оцінка суб'єктом свого акту як правового відбувається у процесі переживання екзистенційного належного у якості «індивідуальної норми поведінки» [23, с. 403–406].

Послідовники Карлоса Коссіо розглядають право як вільно обраний регулятор індивідуальної поведінки в межах обмежених можливостей в інтерсуб'єктивній комунікації. Рамки можливого визначені юридичною нормою як поняттям, але не норма, а реальна комунікація створює конкретне «живе» право, зміст якого – суб'єктивні права та обов'язки. Звідси випливає різниця між правом і законом: останній дає лише раціональну схему абстрактної поведінки, тоді як право виникає внаслідок екзистенційного переживання ситуації. Закон – судження про можливе право, засноване на абстракції минулої правової реальності; тому він не створює право, а лише «оформляє» його зміст [24, с. 870].

Таким чином, в егології інтерсуб'єктивний критерій відмежування права від свавілля пов'язується з поняттям комунікації. Тут комунікація розуміється як нормативна умова реалізації екзистенційного належного в суцюзі. Суб'єкти, встановлюючи комунікацію, виробляють «індивідуальну норму поведінки», котра чинна у цій ситуації, пов'язана з фактичними обставинами і ціннісними установками діючих суб'єктів. В «індивідуальній нормі поведінки» належне, приховане у онтичній налаштованості су'єкта, стає «належним бути у конкретному суцюзі». Інтерсуб'єктивним критерієм, що підтверджує існування якості «права» у вільному акті, може виступати також «індивідуальна норма рішення» (рішення судді), котра, втім, як і закон, не створює право, а тому правовий акт суб'єкта залишається таким незалежно від того, чи буде це підтвержене судом. Право – це відкрита система індивідуальних

норм поведінки, «уся різноманітність дій, що здійснюють, формують дійсність» [25, с. 81–82].

На нашу думку, у тому розмаїтті думок і поглядів стосовно загроз, котрі містить пандемія, конфлікті інтересів, що тут виникають, шляхів їхнього подолання тощо, саме егологічне бачення сенсу і порядку використання правового регулювання дає реальний шанс зберегти ефективність правового впливу. Особливо у сфері буття приватної особи, що опосередковується цивільним правом.

Цивільне право, як регулятор суспільних в умовах пандемії. Як зазначалося, пандемія COVID-19 стала серйозним Викликом системі регулювання суспільних відносин, що склалася у суспільстві. Очевидно, найбільшого потрясіння зазнає система регулювання цивільних відносин, котра вже за самою своєю сутністю на існування людини у звичайному, повсякденному бутті.

Предметом регулювання цивільного законодавства (зокрема ЦК України) є особисті немайнові та майнові відносини. Для останніх характерним є те, що вони не мають безпосереднього економічного змісту. Їх предметом є: ім'я, честь, гідність, ділова репутація, особисте життя, авторство на твори літератури, науки та мистецтва, свобода пересування та інші блага, невід'ємні від особи. Деякі з особистих немайнових прав можуть належати також юридичним особам: право на честь, гідність, ділову репутацію, фірмове найменування, виробничу марку, товарний знак тощо.

Що стосується майнових відносин, то ст. 1 ЦК відновить до предмета цивільно-правового регулювання лише ті з них, що засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників [26].

Слід зазначити, що деякими правознавцями дещо інакше розуміється предмет цивільного права. Так, Р.Б. Сивий, аналізуючи ч. 1 ст. 1 ЦК, висловив сумніви щодо виправданості звуження предмета цивільного права до регулювання лише особистих немайнових та майнових відносин. Враховуючи ознаки особистих немайнових прав, передбачені у ст. 269–272 ЦК, він дійшов висновку, що норми цивільного права регулюють також і ті немайнові відносини, які не є особистими. Наприклад, право особи брати участь в управлінні господарським товариством (п. 1 ч. 1 ст. 116 ЦК). Це право має немайновий характер, однак воно не наділене такими ознаками особистих немайнових прав, як відсутність економічного змісту, тісний зв'язок із фізичною особою, невідчужуваність, довічність володіння (ст. 269 ЦК) [27].

Як особисті немайнові, так і майнові відносини можуть бути відносинами цивільними і належати до предмету цивільного права, за умови, що мають такі ознаки:

1) суб'єктами: учасники цивільних відносин стосовно один одного виступають як юридично рівні суб'єкти, відокремлені один від одного в організаційно-правовому і майновому сенсі. До майнових відносин, що засновані на адміністративному або іншому владному підпорядкуванні однієї сторони другій стороні, цивільне законодавство застосовується лише у випадках, коли це прямо передбачене законом;

2) характером зв'язку між суб'єктами: цивільні відносини — це правовий зв'язок, що виникає з приводу нематеріальних і матеріальних благ, які належать приватній особі;

3) змістом: учасники цього виду відносин виступають як носії цивільних прав і обов'язків;

4) характером захисту суб'єктивних прав і спонукання до виконання суб'єктивних обов'язків: це відбувається за допомогою специфічних заходів впливу і зазвичай у судовому порядку;

5) особливістю підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин: такими підставами є не лише обставини, передбачені законом чи іншими актами, а й також дії суб'єктів, які хоч і не передбачені цивільним законодавством, але з огляду на його загальні засади і значення породжують відповідні відносини.

Цивільне право України, котре є проявом приватного права на рівні національної правової системи [28–33], визначає статус приватної особи, підстави придбання та порядок реалізації такою особою цивільних прав та обов'язків, засади захисту її прав та інтересів.

Нині сфери дії цивільного права також стосується загальна тенденція розвитку правової системи, про яку писала Н.М. Оніщенко, наголошуючи, що «сьогодні зростає соціальна спрямованість правової системи як засобу формування і реалізації інтересів суб'єктів права шляхом закріплення певних цілей, норм, правил поведінки. Особливого значення при цьому набуває забезпечення оптимального поєднання соціального і правового принципів розвитку суспільства» [34, с. 11]. У відповідному контексті слушно наголошується, що сьогодні до цього додаються ще й такі «загальносоціальні завдання, як гарантування національної безпеки, ліквідація наслідків пандемії, екологічних катастроф, реалізація соціальних програм, які відобразатимуть позиції «все необхідне враховане», підтримання реабілітаційних заходів» [35].

Отже, маємо враховувати, що в умовах пандемії традиційні функції цивільного права коригуються відповідно до головної мети суспільства: подолати загрози його здоров'ю, а можливо, й самому буттю.

Виконанню цих завдань підпорядковується й регулювання цивільних відносин в умовах пандемії. Переважне значення має регулювання різноманітних відносин, пов'язаних із наданням медичної допомоги хворим, медичних послуг тощо, які (з певною мірою умовності) іменуються «медичні відносини».

Враховуючи існування досить популярної точки зору, згідно якій існує самостійна категорія «медичні правовідносини», котрі визначають як результат впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [36, с. 12], зауважимо, що згадані вище завдання, які постають перед цивільним правом в умовах пандемії, дають підстави до того, щоб відмовитись від виокремлення цієї категорії. У кожному разі, стосовно регулювання медичної допомоги (послуг) в умовах пандемії.

Суспільні відносини самі по собі, до їхнього опосередкування нормами права, не мають «правогогалузевої» належності і у багатьох випадках, у залежності від потреб та можливостей суспільства, світоглядних засад його буття, ідеології, рівня демократизації суспільного життя, мети впорядкування суспільних відносин тощо.

Таким чином подальша «доля», правова природа суспільних відносин, які стають правовідносинами, залежить від характеру того нормативного масиву, якому вони підпорядковуються. Тоє кваліфікуючою ознакою стає сфера права (галузь національного законодавства), де, власне, і відбувається перетворення відносин у правовідносини.

Вихід тут вбачаємо у відмові від симулякру «медичні правовідносини» (залишивши його для публіцистичних праць) і диференціації правовідносин, що виникають у зв'язку з наданням допомоги і пов'язаних з ними відносин, у залежності від переважання в них публічної чи приватної складової.

Враховуючи можливе поширення на ці відносини норм фундаментальних (базових) галузей права, які регулюють однорідні відносини (сфери цивільного, адміністративного, фінансового, кримінального, процесуального права) [37], виправданим здається вести мову про «цивільні, адміністративні тощо правовідносини у сфері медичної діяльності».

Власне, зазначений підхід і раніше переважав у працях вітчизняних цивілістів [38–40], котрі називали наступні ознаки цивільно-правових відносин з надання медичної допомоги є: 1) юридична рівність сторін, якими виступають пацієнт та лікувальний заклад у договірних відносинах з надання медичної допомоги та їх не підпорядкованість одна одній; 2) вільний вибір пацієнтом лікаря та методів лікування; 3) наявність в обох сторін суб'єктивних цивільних прав та обов'язків, у випадку порушення яких, виникає можливість застосування цивільно-правової відповідальності та звернення до суду за захистом порушеного права; 4) регулювання відносин з надання медичної допомоги нормами цивільного законодавства та договором [41, с. 49]. Таке бачення цієї категорії придатне і в умовах пандемії.

Практичне значення відмови від виокремлення категорії «медичні правовідносини» полягає в тому, що пандемія ставить завданням комплексне правове регулювання цивільних відносин, пов'язаних з подоланням хвороби та її результатів, – як суто медичних, так і тих, що виходять за межі власне медичної діяльності. Відтак далі ведемо мову про механізм цивільно-правового регулювання відносин, пов'язаних з пандемією.

Механізм цивільно-правового регулювання. Базові положення концепції механізму правового регулювання були сформульовані С.С. Алексєєвим, котрий характеризував такий механізм як «взяту в єдності систему правових засобів (юридичних норм, правовідносин, актів тощо), за допомогою яких здійснюється правовий вплив на відносини суспільства». На відміну від інших видів впорядкування суспільних відносин, правове регулювання здійснюється за допомогою особливого механізму – узгодженої системи спеціальних правових засобів [42, с. 150–151].

Деякі правознавці, характеризуючи механізм правового регулювання, наголошують, що йдеться не просто про «правовий вплив на відносини», а про «впорядкування» суспільних відносин [43, с. 499; 44, с. 372].

Як на нашу думку, ця теза є достатньо очевидною, оскільки «впорядкування» та «регулювання» є синонімами. Тому, взагалі можна вести мову про «механізм правового впорядкування» чи про «впорядкування правом/правовими засобами» або ж про «впорядкування соціальних систем за допомогою правових засобів».

Можна погодитися з думкою, що «поняття механізму охоплює дві сторони правового регулювання: 1) забезпечення за допомогою сукупності

правових засобів правового впливу на суспільні відносини і, отже, забезпечення ефективності правового впливу; 2) це внутрішня будова механізму, його окремі елементи (частини), взяті у співвідношенні» [45, с. 126]. Хоча, на наш погляд, точніше вести мову про «функціональне» і «структуралістське» тлумачення цього феномену.

Характерними рисами механізму правового регулювання є: 1) «всеохоплюваність» – воно у єдності охоплює усі правові засоби, за допомогою яких здійснюється правовий вплив; 2) системність – у ньому «зібрані» правові явища, аби потім «розставити їх по місцях» і охарактеризувати як єдину систему; 3) «упізнавальність» – воно містить сукупність елементів, аналіз яких дає можливість встановити своєрідність правового регулювання.

«Правовий вплив на відносини суспільства проходить три основні стадії: 1) стадія загальної дії правових норм, на якій відбувається регламентація поведінки суб'єктів, визначення змісту цієї поведінки, умов виникнення прав та обов'язків тощо; 2) стадія виникнення суб'єктивних прав і обов'язків (правовідносин), на якій конкретні суб'єкти стають носіями суб'єктивних прав та обов'язків; 3) стадія реалізації прав та обов'язків, на якій права та обов'язки втілюються у життя, «претворюються» у фактичній поведінці суб'єктів. Відповідно до названих трьох стадій виокремлюють три основних ланки (елементи) механізму правового регулювання: 1) юридичні норми (правова основа); 2) суб'єктивні права й обов'язки (правовідносини); 3) акти реалізації прав та обов'язків. Загальне значення в механізмі мають *правосвідомість*, а також законність, які є основою, стрижнем усього механізму» [42, с. 153]. Ця схема з інтерпретацією окремих елементів відтворювалася у теорії права й пізніше [43, с. 500].

(Зауважимо тут, що врахування правосвідомості, особливостей її формування у різних груп населення, як свідчать події останніх років, мають вирішальне значення для успішного протистояння пандемії. Так, серед чинників «проколу» з вакцинацією перед третьою хвилею коронавірусу в Україні лікарі називали невелику кількість вакцинованих, низькі темпи вакцинації в країні, недостатня зосередженість на певних групах громадян. Слушно наголошувалося на тому, що для стимулювання вакцинації груп ризику, влада має проводити інформаційну кампанію з врахуванням особливостей психології люди різного віку тощо.

Ще одна причина низької вакцинації вбачається в тому, що українці довіряють різним фей-

кам і міфам про вакцинацію та коронавірус: «Не секрет, що деякі медики самі відмовляють людей від вакцинації. Це відбувається через відсутність знань та інформації. Крім цього, в Україні сильно розвинена антивакцинальна кампанія. Якраз у селах і районах найбільше дивляться телевізор, де в різних шоу депутати і політики дозволяють собі висловлюватися проти вакцин. Водночас вони не несуть ніякої відповідальності за свої слова. Також влада спочатку неправильно вела вакцинальну кампанію, вона була спрямована на залякування, розвиток міфів, і в результаті все це формує в людей недовіру», – зазначав лікар-епідеміолог Андрій Александрін» [46].

Вітчизняні правознавці до елементів механізму правового регулювання (часом іменуючи їх «правовими засобами») відносять: 1) норми права; 2) правовідносини; 3) акти застосування; 4) акти тлумачення норм права. (Перші два елементи розглядаються як головні, а останні – як факультативні) [47, с. 77].

Зазначені положення загальної теорії права стали методологічною основою розуміння механізму правового регулювання суспільних відносин різними галузями законодавства, передусім, законодавством адміністративним і цивільним.

Дослідники механізму адміністративно-правового регулювання суспільних відносин розрізняють обов'язкові та додаткові елементи такого механізму і до перших відносять 1) правові норми; 2) правові факти; 3) правовідносини; 4) акти реалізації норм права [48, с. 57; 45]. Фактично їхня позиція збігається зі згадуваними вище основними положеннями з цього питання у загальній теорії права.

У цивілістиці склалося кілька підходів до розуміння механізму цивільно-правового регулювання. Нашою метою не є детальний опис результатів досліджень вітчизняними цивілістами згаданого механізму. Тому обмежимося тут відсилкою до праць, у яких містяться огляди та аналіз позицій з цього питання [7; 8], а відтак перейдемо до викладу власного бачення концепту «механізм цивільно-правового регулювання».

Передусім зазначимо, що попри розмаїття визначень поняття, сутності й елементів механізму цивільно-правового регулювання, у кінцевому підсумку вони є інтерпретацією поглядів на відповідні категорії, сформовані у галузі загальної теорії права: «досліджується саме галузева специфіка механізму цивільно-правового регулювання, зумовлена особливостями цивільних відносин та їх окремих видів, як різновиду приватних відносин» [9].

Принагідно зауважимо, що здається виправданим характеризувати «механізм цивільно-правового регулювання» саме як концепт, тобто, як сукупність вербально виражених уявлень, образів, емоцій тощо, які стосуються відповідного соціального феномену, відображеного у людській свідомості. Такий підхід, що, власне є «антропологічним» за своєю сутністю, дозволяє враховувати людський чинник у функціонуванні механізму правового регулювання взагалі, а, особливо, механізму цивільно-правового регулювання, що успадкував «антропоцентричність» від базового концепту «приватне право».

На нашу думку, у розумінні концепту «механізм правового регулювання» на загальнотеоретичному і галузевому рівнях існують суттєві відмінності, котрі мали б враховуватися цивілістами, але, натомість, зазвичай, ігноруються.

Чинником цього, як здається, є нехтування принципів відмінностей між «двома основоположними типами праворозуміння, котрі пропонується іменувати «юридичним» (від *jus* – право) і «легістським» (від *lex* – закон). По суті, саме для юридичного праворозуміння питання «що таке право?» є найважливішою проблемою. Для легістського підходу такого питання практично не існує, оскільки для нього право – це завжди вже офіційно дане, чинне позитивне право» [49, с. 32].

Для характеристики механізму правового регулювання на рівні загальної теорії права властивим є саме легістський /позитивістський підхід.

Враховуючи розділення вивчення права на приватне та публічне (на цивільне й адміністративне, якщо йдеться про класифікацію на національному рівні), зауважимо, що, коли за позитивістського підходу положення загальної теорії права повністю придатні для застосування у сфері публічній, то у приватноправовій галузі такий підхід не можна визнати виправданим.

Такий висновок впливає з того твердження, що приватне право не може починатися з актів законодавства. У цій сфері процесу законотворчості має передувати усвідомлення того, що таке є приватне право та яким чином воно може втілюватися у юридичний побут.

Для сфери приватної особливого значення набуває встановлення меж правового регулювання, та, водночас, меж втручання держави у сферу природних прав людини. Водночас останнє неминуче в умовах пандемії, подолання якої є одним із найважливіших завдань держави.

Вирішення цієї колізії є однією з невідмінних умов забезпечення підвищення ефективності механізму цивільно-правового регулювання у цій сфері.

Межі та характер правового регулювання.

Як зазначав Й.О. Покровський, «не підлягає сумніву, що держава може і навіть зобов'язана обмежувати, тобто вводити у певні рамки, індивідуальну свободу і у цьому сенсі жертвувати індивідуальними інтересам на користь громадських». Разом із тим, тут постає низка питань: «Чи є влада держави безмежною? Чи може вона подавати до індивіда будь-які вимоги, що їх вважає виправданими в інтересах «загального блага», або ж, навпаки, є такі сторони буття особистості, у які жодне зовнішнє втручання є неприпустимим? Чи є «загальне благо» у цьому сенсі верховною, етичною інстанцією або ж, навпаки, воно саме підлягає перевірці з погляду інакшого, ще більш високого принципу?» [50, с. 79].

Тож на підґрунті низки логічних посилай робиться принципово важливий висновок, котрий з часом не лише не застарів, але й підтвердив свою актуальність. Суть його полягає в доведенні необхідності «чітко розрізняти дві абсолютно відмінні частини спірної території: з одного боку, внутрішнє, духовне життя людини (що має своїм кульмінаційним пунктом її релігійне віросповідання)..., а з іншого боку – відносини зовнішнього, головним чином економічного характеру. Перші, духовні інтереси складають зміст, саму сутність людської особистості – те, що дає їй відчуття її дійсного, правдивого «я» і від чого вона не може відмовитись, не втративши себе...

Інша річ блага зовнішні, матеріальні... Вони завжди розглядаються лише як засіб для задоволення якихось інших потреб, для досягнення якихось інших цілей» [50, с. 84–85].

Аналізуючи межі правового регулювання, Ю. Гревцов зазначає, що для останнього байдужими є усі ті соціальні об'єкти, яким не можна або недоцільно надавати нормативного значення.

Визнання за фактом нормативного значення можливе не тільки юридичними засобами, але й шляхом морального, релігійного регулювання. До юридичного регулювання соціальних фактів вдаються у тих випадках, коли їх здійснення зачіпає інтереси усього суспільства або значної більшості населення. Привабливим є юридичний спосіб і тоді, коли необхідно закріпити однакові, уніфіковані наслідки, а також надати їм загальнообов'язкового характеру [51, с. 129]. «У кожному суспільстві чимало фактів унікальних, неповторних, які «пручаються» будь-якій спробі підвести їх під будь-який шаблон, і тому їм, навіть якщо й намагатися, практично неможливо надати загальнообов'язкового характеру і тим самим уре-

гулювати. Це передусім особисті (інтимні) сфери людського життя, багато відносин фактичного характеру, в межах яких люди реалізують свою неповторність, індивідуальність тощо.» [51, с. 130].

Але наведені міркування є слухними стосовно сфери публічного права («позитивної» його частини). Що стосується сфери приватного права, то тут (якщо виходити з того, що учасники цивільних відносин можуть врегулювати договором між ними практично будь-які питання) межі «приватного» регулювання, очевидно, визначаються лише засадами приватного права.

Власне, йдеться про реалізацію концепту приватного права (який можна також вважати «передісторією» механізму правового регулювання у цій сфері).

У такому контексті слухними, на наш погляд, є міркування А.О. Селіванова (висловлені щодо конституційного права, але якнайкраще придатні також для права приватного). Він акцентував увагу на тому, що «Своєрідним методом правової держави є також договірний внутрінтеграційний метод, коли «суверенні суб'єкти» спочатку домовляються, а потім у своїй діяльності підкоряються цим домовленостям і їхня узгоджена діяльність дає заплановані результати на правовій основі, таким чином відбувається «координована субординація». Цей метод має великі перспективи для правового регулювання як нова тенденція розвитку права.» [52, с. 38–48].

Відтак виходимо з того, що механізм цивільно-правового регулювання включає наступні елементи: 1) загальна /методологічна основа (природне право – засади правового регулювання, визначенні шляхом інтерпретації положень природного права), 2) цивільне законодавство, 3) правовідносини, 4) акти реалізації прав та обов'язків (акти застосування), акти тлумачення норм права.

Оскільки з перелічених елементів механізму цивільно-правового регулювання базовими (і первісними для врахування дії антропологічних чинників в умовах пандемії) є інтерпретація положень природного права, далі зупинимось на цьому питанні.

Значення інтерпретації природного права.

Природне право, власне, є джерелом приватного права, що визначає засади правового статусу особи та її взаємини з іншими особами – членами суспільства. Воно є підґрунтям, або ж «передісторією правового регулювання», «від якого залежить якість нормативної основи, правового регулювання, його сила та дієвість. Разом із тим цей процес правотворення і сам по собі справ-

ляє ідеологічний вплив на життя суспільства». Формування права охоплює всі етапи руху від реальних суспільних відносин до юридичних норм: формування волі народу, яка потребує опосередкування в нормах права; її юридичне вираження; надання їй якості чинної норми права [42, с. 155].

Як зазначав Памфіл Юркевич: «Так звана конституційна форма є не що інше, як безправне підпорядкування позитивного права природному».

Доки ідеї природного права нечіткі й плутані у повсюдному переконанні, доти форма позитивного права зазнаватиме ненормальної реформи. Ясна ідея природного права береже позитивне право, викриваючи принципи цілком неправдиві й не дозволяючи їм проникати до суспільного середовища. ...» [53, с. 172–173].

Викладені положення були сформовані досить давно, але створюється враження, що йдеться про ситуації, які виникали при пандемії, скажімо, при запровадженні карантину чи проведенні вакцинації. Противники карантину, так само як і противники обов'язкової вакцинації, посилаються на порушення їхніх конституційних прав, порушення прав людини тощо. Таке обґрунтування, на перший погляд, може здатися достатньо переконливим, але потребують оцінки їхньої слушності з позицій природного права.

Втім, це завдання ускладнюється різними інтерпретаціями його положень представниками різних філософських течій.

Зокрема, Епікур вважав, що природне право є угодою про корисність, мета якої – не завдавати та не зазнавати шкоди. Грунтуючись на такому розумінні справедливості, Епікур дає визначення справедливого закону. На його думку, поміж дій, що визнаються законом справедливими, дійсно такими є лише ті, корисність яких підтверджується потребами людського існування. Але якщо хтось видасть закон, від якого не буде користі при спілкуванні людей, то такий закон за сутністю уже не може вважатись справедливим [54, с. 440–441]. Можна вважати зазначені засади епікурейського вчення методологічною основою формування концепту приватного права, котре якраз і має ставити на чільне місце інтереси індивідів, окремих приватних осіб.

«Противагою» поглядам Епікура було учення стоїків, для яких свобода у тлумаченні Епікура не є можливою. Дії людей відрізняються не за критерієм свободи вчинення їх (усі вони, як вважають стоїки, вчинені за необхідністю), а залежно від того, добровільно чи примусово усвідомлена

така необхідність. Оскільки необхідність є вищою за бажання людини, то доля того, хто згоден з нею, – веде, а того, хто пручається, – тягне. Щастя полягає у тому, щоб скорятися обставинам [55, с. 196–197].

На цьому підґрунті визначається характер стосунків людини, індивіда з державою, суспільством. Оскільки вона є істотою публічною і складає частку ойкумени, то інстинкт самозбереження окремої особи повинен зростати до піклування про добробут держави, а також до усвідомлення обов'язків щодо ойкумени. Отже, для мудреця добробут держави є вищим благом порівняно з його власним. Тому свідомо, розумна людина є готовою до самопожертви.

Як зазначав Зенон Кітійський у трактаті «Про людську природу», такий спосіб життя не є насильством над собою. Адже кінцева мета – жити у злагоді з природою, а це те саме, що жити у злагоді з доброчесністю [54, с. 295, 296, 299, 304–305, 307]. Звідси логічно випливає ідея патерналізму держави щодо її громадян, котрі виступають не як індивіди, а як така собі єдина, знеособлена маса.

Ці риси давньогрецького розуміння природного права стали підґрунтям римського права, вплинувши через рецепцію останнього на більш пізні правові системи.

Цілком логічно стоїцизм з його вивіреною системою моральних цінностей і чеснот, спрямованих на забезпечення етичної основи співжиття людської спільноти, став підґрунтям концепту римського права в цілому.

Водночас, популярним у Римі доби Принципату було епікурейство з його ученням про те, що для щастя необхідно бути лише чесним та справедливим, і на цьому підґрунті можна насолоджуватись життям та піклуватись про власну вигоду. Адже суспільства виникають за ініціативою людей, котрі намагаються забезпечити таким чином самозахист, взаємопоміч, обмін знаннями та послугами. Грунтуватися суспільство має на додержанні усіма його членами угоди про те, щоб не завдати одне одному шкоди та допомагати слабшим (Лукрецій Кар. Про природу речей. V, IO15-IO27).

Великий вплив на формування концепту Римського права справили погляди Цицерона, уподобання якого у цій сфері були близькими до стоїцизму, хоча іноді в них відчувається вплив Платона, перипатетиків, а часом він полемізує з грецькими філософами [56, с. 5]. У праці «Про закони» Цицерон виклав свою теорію природного права. На його думку, закони, прийняті людьми, не завжди є правом, оскільки перші лише свід-

чать про їх корисність для більшості тих, хто голосував. Цим довільно прийнятим законам протистоять закони природи, право, що ґрунтується на природній спільноті людей. «Ми в змозі розрізнити добрий закон від поганого тільки на підставі мірила, що дала природа. Керуючись природою, відрізняють усе чесне від усього ганебного» (Про закони. XVI.44). «Але якщо справедливість не впливає з природи, то її взагалі не існує, а та, що встановлюється з розрахунку на вигоду, знищується з міркувань вигоди для інших» (Про закони. XV.42). Прагнення людини до права, добра, справедливості має ґрунтуватися на природному поклику і бути безкорисливим. Бо немає на світі нічого більш несправедливого, ніж бажання винагороди або платні за справедливість (Про закони. 1. 18, 48–49).

Ці та інші положення концепції природного права з часом були трансформовані, удосконалені, зазнавали змін та інтерпретацій [57; 58].

Наразі у вітчизняній філософії права існує декілька напрямів природно-правової думки, огляд яких потребує окремого дослідження [59, с. 197–229] і неможливий у межах цієї статті.

Тому далі зупинимось коротко на положеннях лише концепції «соціального натуралізму», котра є найбільш близькою, на нашу думку, до егологічної теорії та «правових комунікацій», а відтак здається перспективною з погляду визначення характеру правового регулювання в умовах пандемії.

«Соціального натуралізм» визначається як вчення, що відповідно до ідеї природної цілісності світу полягає у визнанні існування соціальної природи, яка існує за своїми законами – законами соціальної природи. Він розглядається також як інструмент для пізнання (відкриття) законів соціальної природи та узгодження з ними суспільного життя людей.

До базових положень соціального натуралізму, зокрема, належать (перелік наводиться у скороченому вигляді – Є. Х., О. Х.):

Розуміння законів соціальної природи як реально існуючих і чинних у суспільному житті людей закони, які люди мають відкривати й узгоджувати з ними своє життя за допомогою волі і свідомості.

Сенс життя людини полягає в тому, щоб пристосуватися до законів Матері-Природи, керуючись натуралістичним світоглядом.

Імператив соціального натуралізму: «Живи у злагоді із законами соціальної природи!»

Закони соціальної природи існують і діють так само, як закони фізичної і біологічної природи.

Вони мають відкриватися (пізнаватися) так само, як закони фізичної і біологічної природи.

Згідно із соціальним натуралізмом першоджерелом прав і обов'язків людини є закони соціальної природи.

Принципи права згідно із соціальним натуралізмом – це відображення законів природного права у вигляді правових ідей» [60].

Не переказуємо тут усю сукупність ідей, сформульованих у світлі соціального натуралізму, які стосуються інтерпретації положень природного права, але хочемо зауважити слушне, як на наш погляд, наголошування на тому, що «в юриспруденції позитивізм є пізнанням лише букви закону і використанням її для прийняття рішень. А правовий натуралізм – це пізнання законів природного права, які відображені вдало чи невдало у букві закону... Позитивісти розглядають право як вираження чиеїсь волі (законодавця, народу, класу), а натуралісти розглядають право як закони природного права, відкриті людьми... і втілені ними у форму законодавчих актів» [61, с. 714].

Як на нашу думку, таке бачення соціального натуралізму цілком узгоджується з егологічною концепцією права, слугуючи своєрідним доповненням останньої та її певною «противагою».

Керуючись таким розумінням соціального натуралізму, використовуючи антропологічний підхід при втіленні його засад при визначенні характеру та змісту норм законодавства, що регулюють цивільні відносини в умовах пандемії, можна спробувати досягти мети забезпечення солідарності інтересів учасників відповідних відносин. Можливо, це єдиний шлях вирішення проблем, що тут склалися.

Висновки. Використання механізму правового регулювання суспільних відносин в умовах пандемії не може бути ефективним без врахування вимог антропологічного підходу. Такий підхід дозволяє зробити поправку на «людський чинник», без чого не можуть бути успішними заходи, спрямовані на подолання пандемії та її наслідків. Тому варто переглянути механізм цивільно-правового регулювання відносин в умовах COVID-19 під кутом зору антропологічного підходу та егологічної концепції права.

Межі та характер цивільно-правового регулювання сфері в умовах пандемії визначаються засадами приватного права, тлумачення яких має ґрунтуватися на положеннях природного права, інтерпретованих відповідно до бачення «соціального натуралізму».

Засади правового регулювання є різними для сфери приватного і публічного права, але у кожному разі мають здійснюватися з позицій антропологічного підходу та егологічної концепції права. Відповідно до властивостей сфери при-

ватного права мають визначатися також особливості удосконалення механізму цивільно-правового регулювання в умовах пандемії COVID-19 з наданням переваги мотивованому впливу на поведінку учасників цивільних відносин

ЛІТЕРАТУРА:

1. Covid-19 виповнилось два роки: що ми дізналися про коронавірус та пандемію. Пітер Болл. BBC World Service. 31 грудня 2021. Covid-19 виповнилось два роки: що ми дізналися про коронавірус та пандемію – BBC News Україна
2. Яроцький В. Цінні папери в механізмі правового регулювання майнових відносин (основи інструментальної концепції) : монографія. Харків : Право, 2006. 544 с.
3. Погрібний С.О. Механізм та принципи регулювання договірних відносин у цивільному праві України : монографія. Київ : Правова єдність, 2009. 304 с.
4. Погрібний Д.І. Корпоративні права держави: поняття, підстави виникнення, механізм реалізації. Харків : Видавництво «ФІНН», 2009. 168 с.
5. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : колективна монографія / В.Л. Яроцький, В.І. Борисова, І.В. Спасиво-Фатєєва, І.В. Жилінкова та ін. ; за ред. В.Л. Яроцького. Харків : Юрайт, 2013. 272 с
6. Отрадна О.О. Проблеми вдосконалення механізму цивільно-правового регулювання деліктних зобов'язань : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2014. 328 с.
7. Яроцький В.Л. Загальна характеристика механізму цивільно-правового регулювання. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7774/2/Yrotskyu_16-20.pdf
8. Шишка Р.Б. Механізм правового регулювання правовідносин у сфері інтелектуальної власності. URL: <http://aphd.ua/publication-168/>
9. Мазур В.В. Механізм цивільно-правового регулювання: теоретико-методологічний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2016. Серія Право. Вип. 36. Т. 1. 328 с.
10. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт. Т. IV: Від ідеї до реалізації : монографія. Одеса : Фенікс, 2021. 632 с.
11. Права приватної особи в умовах пандемії COVID-19: проблеми здійснення і захисту : монографія / за ред. Харитонova Є.О., Харитоновой О.І., Некіт К.Г. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 404 с.
12. Приватні та публічні інтереси в умовах пандемії COVID-19: колізії та правові шляхи вирішення : монографія / Харитонов Є.О., Харитонova О.І., С.Б. Булеца ; за ред. Є.О. Харитонova, О.І. Харитоновой, К.Г. Некіт. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 316 с.
13. У плакатів антивакцинованих в Україні та Молдові виявився однаковий дизайн. 4 листопада, Антивакцинованих в Україні та Молдові використовували плакати з однаковим дизайном. (nv.ua)
14. Щеплення від роспропаганди: як країни ЄС долають спротив антивакцинованих. 5.11.2021, Данило Карпа, Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2021/11/5/7129907/>
15. Без змови не обійшлося: хто організовує мітинги антивакцинованих та до чого тут містичний 25-й кадр. Андрій Орляк. 07.11.21. URL: <https://tsn.ua/exclusive/bez-zmovi-ne-obiyshlosya-hto-organizovuye-mitingi-antivakcinativ-ta-do-chogo-tut-mistichniy-25-y-kadr-1904005.html>
16. Примусову вакцинацію оскаржили до суду: ОАСК призначив засідання. 02.11.2021. URL: https://zib.com.ua/ua/149552-primusovu-vakcinaciyu-oskarzhili-do-sudu-oask-priznachiv-zasidannya.html?utm_source=gravitec&utm_medium=push&utm_campaign=Top_push
17. Обмеження прав невакцинованих є порушенням Конституції – Омбудсмен. 26.10.2021. Обмеження прав невакцинованих є порушенням Конституції - Омбудсмен (zib.com.ua)
18. Малько А.В. Механізм правового регулювання. *Правоведение*. 1996. № 3. С. 57–62.
19. Теория государства и права. Курс лекций / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. Москва : Юристъ, 2005. 672 с
20. Альчуррон К., Булыгин Е. Нормативные системы. *Российский ежегодник теории права*. № 3. 2010. 2011. С. 307–472.
21. Кельзен, Ганс. Чисте Правознавство : 3 дод.: Пробл. справедливості / пер. з нім. О. Мокровольського. Київ : Юніверс, 2004. 496 с.
22. Коссио Карлос. Эгологическая теория права и юридическое понятие свободы. *Антология правовой мысли* : в 5 т. Т. III. Европа. Америка: XVII–XX вв. / Нац. обществ. науч. фонд.; Руководитель науч. проекта Г.Ю. Семин. Москва : Мысль, 1999. 829 с.
23. Стригалева Р.Б. Эгологическая теория права Карлоса Коссио. *Российский ежегодник теории права*. № 2. 2009. 2011. С. 403–406.
24. Поляков А.В. Общая теория права: проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода. Санкт-Петербург : Издательство «Проспект», 2015. 1144 с.
25. Четвернин В.А. Современные понятия естественного права. Москва : Наука, 1988. 144 с.
26. Майданик Р. Цивільні відносини: поняття та види. *Право України*. 2009. № 8. С. 20–27.
27. Сивий Р.Б. Приватне право в системі права України: поняття, критерії виокремлення, структура : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2006. 25 с.
28. Селіванов В., Діденко Н. Діалектика приватного та публічного в правовому регулюванні. *Право України*. 2001. № 11. С. 15–22.
29. Харитонов Є., Харитонova О. До питання про значення дихотомії «приватне право — публічне право». *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2. С. 82–88.

30. Рабінович П. Приватне й публічне у природному праві та законодавстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2004. № 3 С. 3.
31. Рабінович, П.М. Приватне право і публічне право як загальносоціальні явища та як легалізовані терміно-поняття. *Еволюція цивільного законодавства: Проблеми теорії і практики* : Матеріали міжнарод. науково-практ. конф. 29–30 квітня 2004 р. Харків – Київ, 2004. С. 14–31.
32. Сивий Р.Б. Приватне (цивільне) право в системі права України : монографія. Київ, 2006. 214 с.
33. Банчук О.А. Публічне і приватне право: Історія українських вчень та сучасність; Центр політико-правових реформ. К.иїв, 2008. 183 с.
34. Оніщенко Н.М. Цінність права: соціальний вимір. *Новий шлях до права* : колективна монографія / кер. авт. кол. А.О. Селіванов. Київ : Алерта, 2021. 208 с.
35. Копиленко О.Л., Оніщенко Н.М. забезпечення прав людини в контексті радіаційного захисту: передумови практичної реалізації. *Бюлетень Мін'юсту України*. 2020. № 1. С. 34–40
36. Стеценко С.Г. Медичне право України : підручник / за заг. ред. С.Г. Стеценка; С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюта. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 274 с.
37. Майданик Р.А. Законодавство України в сфері охорони здоров'я: система і систематизація. *Медичне право*. 2013. № 2. С. 64.
38. Булеца С.Б. Цивільно-правові відносини у галузі медичної діяльності: проблеми теорії і практики : монографія. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2015. 600 с.
39. Сенюта І.Я. Цивільно- правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги : питання теорії і практики : монографія. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 416 с.
40. Сенюта І.Я. Джерела правового регулювання цивільних відносин у сфері надання медичної допомоги : монографія. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
41. Медичне право : підручник / за заг. С.Б Булеци, М.В. Менджул. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021.
42. Алексеев С.С. Проблемы теории права. *Собрание сочинений* : в 10 т. Т. 3: Проблемы теории права: Курс лекций. Москва, 2010. 781 с.
43. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. Харків, 2001. 656 с.
44. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ, 2008. 477 с.
45. Андреев А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливості. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6.
46. Лікарі вказали на «прокол» із вакцинацією в Україні: як уникнути нового спалаху коронавірусу. Віталій Семченко. 13.08.2021. URL: <https://covid.obozrevatel.com/ukr/golubovska-vkazala-na-prokol-z-vaktsinatsiyu-v-ukraini-komu-i-skillki-schepnen-potribno-naspravdi.htm>
47. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79.
48. Коросташова І.М. Механізм адміністративно-правового регулювання як правова категорія та багатоаспектне явище. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 1. 52–61.
49. Нерсисянц В.С. Філософія права : учебник. Москва, 1997. 652 с.
50. Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. Москва : Статут, 1998. 353 с.
51. Гревцов Ю.И. Социология права. Курс лекций. Санкт-Петербург, 2001. 312 с.
52. Селіванов А.О. Закон і правові межі регулювання суспільних відносин. *Новий шлях до права* : колективна монографія / кер. авт. кол. А.О. Селіванов. Київ : Алерта, 2021. С. 38–48.
53. Юркевич Памфіл. Історія філософії права; Філософія права; Філософський щоденник. К.иїв 1999. С. 172–173.
54. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / пер. и прим. М.Л. Гаспарова ; общ. ред. и вступ. ст. А.Ф. Лосева. Москва : Мысль. 1998. 570 с.
55. Реале Д., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. Античность. Санкт-Петербург, 1994. С. 196–197.
56. Майоров Г.Г. Цицерон как философ. *Цицерон. Философские трактаты*. Москва, 1985. 384 с.
57. Рабінович С.П. Природно-правові підходи в юридичному регулюванні : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 576 с.
58. Рабінович С.П. Юснатуралізм у приватному праві (західноєвропейська традиція). Київ : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. 136 с.
59. Рабінович С.П. Юснатуралізм у філософії права : монографія. Київ : Ред. журн. «Право України»; Харків : Право, 2013. 368 с.
60. Костенко О. Презентація ідей, сформульованих у світлі соціального натуралізму. *У світлі соціального натуралізму (вибране)* : вибрані твори. Київ, 2020. С. 742–770.
61. Костенко О. Що таке позитивізм? *У світлі соціального натуралізму (вибране)* : вибрані твори. Київ, 2020.

Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна

МЕХАНІЗМ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ КОРЕКТИВ

У статті досліджуються правові проблеми пристосування людства до існування в умовах пандемії та подолання пов'язаних з нею загроз.

Відправною тезою дослідження є твердження, що для подолання загроз пандемії COVID-19 має не лише надання медичної допомоги, але й активні організаційні зусилля та використання механізму правового регулювання відповідних суспільних відносин. Звертається увага на те, що спроби держави приборкати пандемію шляхом обмеження контактів хворих та потенційно хворих шляхом встановлення карантину, проведення вакцинації тощо викликають не мають достатньої підтримки у суспільстві. Значна частина населення просто ігнорувала такі заходи, чому значною мірою сприяла непослідовна правова політика держави та поведінка її функціонерів.

На думку авторів, використання механізму правового регулювання суспільних відносин в умовах пандемії не може бути ефективним без врахування вимог антропологічного підходу. Такий підхід дозволяє зробити поправку на «людський чинник», без чого не можуть бути успішними ні кампанії вакцинації, ні локдауни, ні інші заходи, спрямовані на подолання пандемії та її наслідків. У зв'язку з цим пропонується переглянути засади використання механізму цивільно-правового регулювання відносин в умовах COVID-19 під кутом зору антропологічного підходу (еологічної концепції права).

Використовуючи антропологічний підхід, автори розглядають особливості механізму цивільно-правового регулювання особистих немайнових і майнових відносин, враховуючи, що в умовах пандемії традиційні функції цивільного права коригуються відповідно до головної мети суспільства: подолати загрози його здоров'ю, а можливо, і самому буттю.

Із урахуванням того, що механізм цивільно-правового регулювання функціонує, головним чином, у сфері приватного права, досліджуються межі та характер цивільно-правового регулювання у цій сфері в умовах пандемії. Наголошується на тому, що у сфері приватного права, враховуючи, що учасники цивільних відносин можуть врегулювати договором між ними практично будь-які питання, межі «приватного» регулювання визначаються лише засадами приватного права. Засади приватного права ґрунтуються на положеннях природного права, яке є підґрунтям, своєрідною «передісторією правового регулювання».

У статті доводиться, що з позицій антропологічного підходу перспективним є модернізація класичної теорії природного права у вигляді концепції «соціального натуралізму». Останній визначається як вчення, що відповідно до ідеї природної цілісності світу полягає у визнанні існування соціальної природи, яка існує за своїми законами – законами соціальної природи.

На підставі аналізу меж, засад і доцільності правового регулювання робиться висновок, що вони є різними для сфери приватного і публічного права, але у кожному разі мають здійснюватися з позицій антропологічного підходу (еологічної концепції). Крім того, правове регулювання в одній та іншій сфері має здійснюватися у різний спосіб, з використанням різних форм правового впливу, наданням юридичного значення різним юридичним фактам тощо. Із урахуванням властивостей сфери приватного права мають визначатися також особливості удосконалення механізму цивільно-правового регулювання в умовах пандемії COVID-19 із наголошуванням на тій обставині, що перевага має надаватися мотивованому впливу на поведінку учасників цивільних відносин

Ключові слова: пандемія, COVID-19, механізм правового регулювання, право, цивільне право, еологічна теорія, антропологічний підхід.

Kharytonov Yevhen, Kharytonova Olena

THE MECHANISM OF CIVIL REGULATION OF RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC: ANTHROPOLOGICAL ADJUSTMENT

The article examines legal problems of adapting humanity to live in terms of the pandemic and overcome the threats associated with it.

The starting point of the study is the statement that in order to overcome the threats of the COVID-19 pandemic, it is necessary not only to provide medical care, but also to make active organizational efforts and use the mechanism of legal regulation of relevant public relations. Attention is drawn to the fact that the state's attempts to curb the pandemic by limiting the contact of sick and potentially sick by establishing quarantine, vaccinations, etc. cause do not have sufficient support in society. A large part of the population simply ignored such measures, which was largely due to the inconsistent legal policy of the state and the behavior of its officials.

According to the authors of the article, the use of the mechanism of legal regulation of public relations in a pandemic cannot be effective without taking into account the requirements of the anthropological approach. This approach allows for an adjustment to the "human factor", without which vaccination campaigns, lockdowns and other measures aimed at overcoming the pandemic and its consequences cannot be successful. In this regard, it is proposed to reconsider the principles of using the mechanism of civil law regulation of relations in terms of the COVID-19 pandemic from the point of view of the anthropological approach (egological concept of law).

Using an anthropological approach, the authors consider the features of the mechanism of civil law regulation of personal non-property and property relations, taking into account that in a pandemic the traditional functions of civil law are adjusted in accordance with the main goal of society: to overcome threats to its health, and possibly its very existence.

Given the fact that the mechanism of civil law regulation operates mainly in the field of private law, the limits and nature of civil law regulation in this area in a pandemic are studied. It is emphasized that in the field of private law, given that the parties to civil relations can settle by agreement between them almost any issue, the limits of "private" regulation are determined only by the principles of private law. In turn, the principles of private law are based on the provisions of natural law, which is the basis, a kind of "prehistory of legal regulation."

The article proves that from the standpoint of the anthropological approach, the modernization of the classical theory of natural law in the form of the concept of "social naturalism" is promising. The latter is defined as the doctrine that, according to the idea of the natural integrity of the world is to recognize the existence of social nature, which exists according to its own laws – the laws of social nature.

Based on the analysis of the boundaries, principles and expediency of legal regulation, it is concluded that they are different for private and public law, but in each case should be carried out from the standpoint of anthropological approach (egological concept). In addition, legal regulation in both areas should be carried out in different ways, using different forms of legal influence, giving legal significance to different legal facts and so on. Taking into account the characteristics of the private law sphere, the peculiarities of improving the mechanism of civil regulation in terms of the COVID-19 pandemic should be determined, emphasizing the fact that preference should be given to motivated influence on the behavior of civil relations

Key words: pandemic, COVID-19, mechanism of legal regulation, law, civil law, egological theory, anthropological approach.